

На шляху до базових європейських стандартів

Виступ Президента України Леоніда Кучми
на науково-практичній конференції
"Утвердження інноваційної моделі розвитку економіки України"

Спочатку - кілька міркувань щодо підсумків попереднього етапу реформування нашої економіки. Хочу наголосити: при здійсненні політики реформ Україна не заблукала на роздоріжжі, не втратила орієнтири. Про це свідчить динаміка економічного зростання. Упродовж 2000-2002 рр. ВВП зріс на 20,4%, обсяги промислового виробництва - на 38,4%, продукції сільського господарства - на 23,3%, роздрібною торгівлі - на 42,2%. Приріст інвестицій склав 40%.

Водночас, не можна заплющувати очі на те, що економічне зростання за останні три роки здійснювалося, головним чином, на екстенсивній основі. Існуюча ситуація не гарантує нам головного - забезпечення сталого зростання та прискореного подолання на цій основі розриву в обсягах ВВП на душу населення між Україною та країнами Заходу. У такій ситуації необхідно реалізувати стратегію випереджального розвитку, яка могла б забезпечити щорічні темпи зростання ВВП на 6-7%. Зі світового досвіду відомо, що таке зростання можливе лише на основі інтенсивного технічного та технологічного оновлення виробництва. Ми ж маємо протилежне - відтворювальні процеси (за винятком окремих підприємств) здійснюються на технологічній базі, сформованій, головним чином, у попередні роки.

При здійсненні політики реформ ми розраховували, що інноваційна система формуватиметься без втручання держави, на основі механізмів самоорганізації. Вказана позиція не була націлена на подолання технологічного відставання та утворення передумов інтеграції нашої країни у співтовариство високотехнологічних держав. Насправді йшлося про сировинну переорієнтацію нашої економіки та відповідну спеціалізацію у напрямі обслуговування потреб країн "цивілізаційного центру", що розвиваються на більш високій технологічній основі.

Будь-які наші дії, спрямовані на те, щоб утвердити механізми підтримки високотехнологічних галузей, які збереглися, часто сприймають як такі, що не відповідають статусу держави другого ешелону. Ситуація, що склалася навколо літака Ан-70 (який не має й ще довго не матиме відповідних аналогів), є переконливим доказом сказаного. Я не хотів би помилятися, але мені здається, що відомі ускладнення останніх років, які стосуються міждержавних відносин нашої країни, мають серед інших причин і відповідний підтекст.

Наголошую на цих питаннях саме тому, щоб ще раз акцентувати увагу на об'єктивній необхідності принципової корекції економічної політики. Вона має бути сконцентрована на головному - на застосуванні механізмів структурно-інноваційного оновлення економіки. Радикально змінити траєкторію економічних процесів, у т.ч. й чинний міжнародний статус нашої держави, можна лише на цій основі. Ми повинні виходити з необхідності органічного поєднання ринкових методів стимулювання науково-технологічної діяльності з заходами, які б забезпечили суттєве посилення в цьому ролі держави.

Першим кроком має стати відчутне поліпшення фінансування науки. При всіх існуючих складнощах маємо забезпечити збільшення бюджетних асигнувань у межах не менше 1,5-1,7% від ВВП на першому етапі і до євростандартів (2,5%) - на другому. Першочергової державної підтримки потребує вагомий, визнаний у світі потенціал вітчизняної фундаментальної науки. Водночас необхідно реалізувати вже визначені раніше механізми позабюджетного стимулювання науково-технічного прогресу. Йдеться насамперед про механізми довгострокового кредитування через інструменти рефінансування комерційних банків, створення для цього банку реконструкції та розвитку.

Досі залишається незадіяним вагомий інноваційний потенціал приватизації. Є Указ Президента, яким передбачається спрямування не менше 25% коштів, отриманих від приватизації державного майна, на інноваційне оновлення та модернізацію підприємств. У дійсності відповідні фінансові ресурси йдуть на поточне споживання.

Підтримую точку зору про необхідність державної системи стимулювання інноваційного розвитку. Йдеться насамперед про якнайшвидше запровадження механізмів прискореної амортизації та податкових стимулів інновацій, а також експорту високотехнологічної продукції.

Найбільш вузьким місцем української економіки є відсутність механізмів трансферу інноваційного продукту у виробництво. Такий рух може здійснюватися лише на основі ринкових механізмів та комерціалізації науково-технічної сфери. У цьому особливу роль має відіграти об'єднання промислового, банківського та торговельного капіталу у потужні структури, здатні продукувати високотехнологічні конкурентоспроможні товари та послуги. Основою інноваційної політики має стати створення фінансово-промислових груп, зокрема транснаціональних, а також горизонтальних та вертикальних холдингових компаній, науково-технічних центрів, технополісів та технопарків, лізингових фірм. Окремі з таких структур можуть розвиватися через механізми вільних економічних зон чи щось на зразок того. Але для цього потрібно "очистити" останні від спекулятивного бізнесу. Критикуючи ситуацію, що склалася навколо діючих вільних економічних зон та зон спеціального інвестування, я мав на увазі насамперед цей аспект справи.

У цьому ж контексті особливого значення набуває стимулювання малого інноваційного підприємництва як провідника інноваційного продукту від науково-технічного винаходу до масового виробництва.

Однією з найнагальніших є проблема суттєвого підвищення вартості національної робочої сили. Якщо вона низька, як це має місце у нас, то технічні нововведення запроваджувати у виробництво немає потреби. Цю ситуацію потрібно за будь-яких умов виправити. Я підписав Закон про збільшення мінімальної заробітної плати, виходячи саме з цих міркувань, хоча розумів усі його фінансові суперечності.

Щоб прискорити створення ефективного конкурентного середовища (а це також один з визначальних стимулів інноваційного прогресу), ми свідомо йдемо на активізацію процесу набуття Україною членства у СОТ. Переконали, що ми маємо всі необхідні передумови вирішити це питання не пізніше першої половини наступного року або й у поточному році. Таке завдання я ставлю перед урядом.

Водночас мене турбує те, що в уряді ніхто не займається проблемами запобігання існуючим тут ризикам. Вони досить серйозні, щоб їх не враховувати. Україна має надзвичайно великі потенційні можливості розвитку внутрішнього ринку високих технологій. Однак він лишається практично не задіяним. Світова практика вказує: внутрішній ринок високих технологій потребує активного державного стимулювання. Зупинюсь на деяких найбільш перспективних, з моєї точки зору, проблемах інноваційної політики, до вирішення яких має бути прикута першочергова увага уряду.

Насамперед - проблема модернізації енергетичної галузі. Треба задіяти механізми, які б дали змогу істотно змінити баланс споживання енергоносіїв, зменшити як абсолютний обіг, так і частку споживання природного газу з одночасним збільшенням цих показників щодо вугілля. Для практичної реалізації цього завдання нам необхідно визначитися з механізмами реконструкції теплових електростанцій, які б забезпечили її функціонування за рахунок вітчизняної паливної бази.

Стимулюючим чинником технологічного переоснащення української економіки має стати і практичне втілення Державної програми енергозбереження. За оцінкою вчених-енергетиків, енергоємність ВВП України за останнє десятиріччя збільшилася на 33 відсотки. Нині вона є найвищою в Європі. Про яку конкурентоспроможність українського виробництва може йти мова?

Такою ж мірою на чільне місце хочу поставити проблему технічного та технологічного переоснащення агропромислового комплексу. Якщо не буде вжито радикальних заходів, то через кілька років техніка на селі стане повністю не придатною для експлуатації. Наше завдання - у максимально стислі строки створити сучасну ринкову інфраструктуру технічного забезпечення сільськогосподарського виробництва, зробити доступною для селян практику лізингу сільгосптехніки, істотно вдосконалити механізми кредитного обслуговування сільгоспвиробників.

Вирішуючи цю проблему, потрібно враховувати вплив технічного переоснащення села на відчутне розширення внутрішнього ринку, розвиток вітчизняного машинобудування і суміжних галузей. Такий же ефект відчутного розширення внутрішнього ринку можна отримати і від прискореного розвитку транспортної інфраструктури, створення міжнародних транспортних коридорів.

Як позитивне хочу відзначити і випереджальні темпи розвитку інфраструктури зв'язку та галузей інформатизації, підвищення їхньої інвестиційної привабливості.

Наша держава входить у п'ятірку країн, які володіють найпередовішими аерокосмічними технологіями. Важливим інструментом державної інноваційної політики має стати і більш повне використання унікального технологічного потенціалу оборонно-промислового комплексу. Україна займає вагомі позиції на світовому ринку високотехнологічних озброєнь. І ці позиції слід зміцнювати. Але робити це в рамках жорсткого експортного контролю.

Маємо унікальні досягнення і на інших напрямках світового науково-технічного прогресу, таких, як біотехнології, фізика низьких температур, ядерна фізика, електрозварювання, розробка нових матеріалів тощо.

Імперативом сучасного цивілізаційного прогресу є всебічний розвиток людського потенціалу. Світовою практикою доведено, що інвестиції в людський капітал - найефективніші. У Західній Європі цей компонент забезпечує близько 75% приросту національного багатства. У цій визначальній сфері сучасного цивілізаційного прогресу наші позиції також досить вагомі. За роки незалежності у нас збільшилася кількість вищих навчальних закладів та кількість студентів. Це все - потенціал інноваційного прогресу. Проблема полягає в тому, що ми ще не навчилися його ефективно використовувати. Ми так і не змогли утворити надійні механізми захисту інтелектуальної власності. Вимагаю від уряду предметно вивчити це питання.

Думаю, що на часі визначення та реалізація широкомасштабної довгострокової стратегії модернізації всієї системи освіти, наближення її до стандартів ЄС, потреб внутрішнього розвитку держави та суспільства, ринкової економіки. Треба активно працювати над проблемою інтеграції науки та освіти, все зробити для збереження кадрового потенціалу науково-технічної сфери, заохочення молоді до участі в науковій та науково-технологічній діяльності, зокрема, шляхом поповнення наукових організацій фахівцями, підготовленими за державним замовленням. Має бути більш активною позиція держави і в питанні підготовки кадрів вищої кваліфікації в зарубіжних навчальних закладах.

Проблема створення необхідних передумов для більш повної реалізації наявного інтелектуального та науково-технологічного потенціалу стосується не лише економічної політики. Ця проблема буде ефективно вирішуватися тільки за умови, якщо нам вдасться досягти наміченого у політичній сфері. Йдеться про невідкладне проведення глибокої політичної реформи як необхідної основи переходу до нового історичного етапу розвитку нашої держави.

Можна сказати, що політична реформа та інноваційна перебудова економіки - це два органічно пов'язані один з

одним процесі, основа досягнення нової якості суспільного прогресу і водночас шлях наближення України до базових європейських стандартів.

Розраховую на суспільну підтримку запропонованої логіки системних перетворень.

Соціал-Демократ. - 2003. - 27 лютого. - С. 1, 2.